

Ang Dialect Area ng Bicol-Sorsogon:

Isang Paunang Suri

■ FARAH C. CUNANAN

Kasalukuyang Katuwang na Propesor ng Departamento ng Linggwistiks, UP Diliman. Nagtuturo ng kursong Linggwistiks, Hapon, at Instik. Ang kaniyang interes sa pananaliksik ay mga variety ng wika, gramatikal na modality ng Filipino at iba pang mga wika sa Pilipinas, etnolinggwistiks, semantics, wikang Hapon, at wikang Intsik.

ABSTRAK

Iba't ibang variety ang sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon. Bagaman 'Bikol' din ang tawag ng mga taga-Sorsogon sa kanilang sinasalita, tulad ng sa buong rehiyon ng Bicol, alam nilang magkakaibang Bikol ang ginagamit sa iba't ibang bahagi ng probinsiya. Layon ng papel na ito na tingnan ang internal na relasyon ng mga variety ng Bikol na sinasalita sa probinsiya.

Ang basehan ng paghahambing ay 135 mga salita ng variety ng Pilar, Castilla, Sorsogon, Bacon, Gubat, Juban, Magallanes, Irosin Sta. Magdalena, at Matnog. Batay sa nabuong pattern ng isogloss, sa bilang ng pagkukumpulan ng mga isogloss, maging sa bilang at porsiyento ng magkakatulad at magkakaibang porma ng mga salita sa iba't ibang variety na pinag-aralan, makikita ang paghiwalay ng Pilar sa ibang mga variety. Karagdagang ebidensiya rito ang pagkakaroon ng tunog na [L] at [ə] sa variety na ito, kawalan ng [h], at ang pagkakaiba ng posisyon ng [ʔ] dito kung ikukumpara sa ibang variety. Lumitaw rin mula sa datos ang pagkakatulad

ABSTRACT

Although Sorsogon natives use the term 'Bikol' to refer to the language variety they use, similar to the situation in the whole Bicol region, they are aware that different varieties of Bikol are spoken in different parts of the province. This paper aims to look at the internal relationship of the varieties of Bikol in the province of Sorsogon.

A total of 135 lexical items from the varieties of Pilar, Castilla, Sorsogon, Bacon, Gubat, Juban, Magallanes, Irosin Sta. Magdalena, and Matnog were analyzed. Based on the patterns and bundles of isogloss that emerged, and on the number of percentage of similar and different forms found in the different varieties under investigation, Pilar is seen to move away from the rest of the group. The sounds [L] and [ə] are present in Pilar, while [h] is absent. In addition, the position of [ʔ] in Pilar is different compared to the other varieties. The data also reveal the similarity between Bacon and Magallanes; among Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, and Matnog; and among Sorsogon, Castilla, and Juban.

ng Bacon at Magallanes; ng Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog; at ng Sorsogon, Castilla, at Juban.

Sa mga sinuring salita, nagkakaiba naman ang mga variety sa sumusunod: (1) pagkakaroon ng hindi cognate o hindi magkahawig ang porma at kahulugan; at (2) pagkakaroon ng pagkakaiba sa diin o haba ng patinig, pagdagdag o pagkaltas ng tunog o pantig, pagkakaiba sa isang patinig o katinig, at metathesis (pagkakapalit ng ayos ng mga tunog o pantig sa loob ng salita) sa mga salitang cognate (magkahawig ang porma at kahulugan).

Mga susing salita: dialectology, dialect, variety, Bikol, Sorsogon

In addition, lexical items of the different varieties show the following differences: existence of non-cognate forms (difference in form and meaning); difference in stress or length of a vowel, addition or deletion of a sound or syllable, difference in one vowel or consonant, and metathesis (change in the order of sounds or syllables within a word) among the cognate forms (similar in form and meaning).

Keywords: dialectology, dialect, variety, Bikol, Sorsogon

Ang dialectology ay ang pag-aaral ng mga dialect, partikular kung saan sinasalita ang mga ito at kung paanong nagkakaiba o nagkakatulad ang mga ito sa isa't isa. Sa punto de bista ng linguistics, ang dialect ay rehiyonal na variety ng isang wika o ang pagkakaiba sa pananalita ng isang tao batay sa lugar na kaniyang pinagmulan. Ang dalawang tao ay nagsasalita ng magkaibang dialect ng isang wika kung may mga pagkakaiba sa sinasalita nila, maaaring sa tunog, diin, bokabularyo, pagbuo ng salita, at iba pa, gayumpaman, sila ay nagkakaintindihan. Sinasabing may mutual intelligibility ang mga dialect na ito. Sa kaso ng Tagalog, nagkakaintindihan ang mga Tagalog na taga-Maynila, Mindoro, Laguna, at Batangas bagaman may mga pagkakaiba sa kanilang pananalita. Ilang halimbawa ang sumusunod:

gabi	Maynila Mindoro	[ga'bi] [gab'ʔi]
liban	Maynila Laguna	'hindi pagpasok sa opisina o eskuwela' 'tawid'
buksan mo	Maynila Batangas	buksan mo buksi

Bagaman may ganitong pamantayan sa pagtukoy ng wika at dialect, sa totoo ay hindi madali ang pagtukoy sa mga ito. Ayon kay McFarland, mahirap ang paglapat ng ganitong depinisyon sa aktuwal na pag-aaral ng wika dahil kadalasang hindi malinaw ang hangganan ng isang wika o dialect sa isa pang wika o dialect, lalo na sa mga kaso ng dialect continuum (Linguistic atlas 8). Sa isang dialect continuum, lumalaki ang pagkakaiba ng mga variety habang papalayo ang mga ito sa isa't isa (Chambers at Trudgill 5). Halimbawa ang kaso ng anim na variety na A hanggang F. Ang magkatabing variety na A at B ay may mutual

intelligibility, gayundin ang B at C, ang C at D, ang D at E, at ang E at F. Masasabi nating ang bawat pares ay dialect ng isang wika. Sa kaso ng isang dialect continuum kung saan ang magkalayong variety na A at F ay wala nang mutual intelligibility, nagiging masalimuot ang pagtukoy sa hangganan ng dialect at wika. Ang ganitong uri ng dialect continuum ay tinatawag ni Hockett (makikita sa McFarland, *Linguistic atlas* 8) na L-complex, kumpara sa L-simplex kung saan ang bawat variety ay may mutual intelligibility sa isa't isa.

Bukod sa linguistic na depinisyong ng wika at dialect, mayroon din itong politikal na aspekto. May mga kasong bagaman ang magkakaibang rehiyonal na variety ay iba't ibang wika, tinatawag na dialect ang mga ito upang ipakita ang kaisahan ng isang bansa. Katulad ng mga wika sa Tsina na itinuturing na wika ng mga linggwistiko subalit tinatawag na mga dialect. Mayroon din namang kaso na magkaibang wika ang turing sa dalawang rehiyonal na variety kahit na ang mga ito ay dialect ng iisang wika para ipakita ang pagiging independent ng mga bansa sa isa't isa. Halimbawa nito ang mga wika ng Scandinavia na Norwegian, Swedish, at Danish na kadalasang itinuturing na magkakaibang wika kahit na ang mga ito ay may mutual intelligibility (Chambers at Trudgill 3).

Dahil sa iba't ibang pagpapakahulugan sa terminong dialect, nagkakaroon ng mababang pagtingin sa mga ito kaya mas ginagamit ng ilang linguist ang neutral na salitang variety o rehiyonal na variety. Sa kabilang banda, may mga linggwistiko naman na mas pinipiling gamitin ang salitang dialect upang itaas ang antas nito (O'Grady at Archibald 456). Sa literatura, ginagamit din ang dialect para tukuyin ang isang na-establish nang grupo ng rehiyonal na variety, habang ginagamit naman ang variety upang tukuyin ang pagkakaiba ng pananalita sa iba't ibang lugar, bagaman napapabilang ang mga ito sa isang grupo ng dialect. Sa papel na ito, ang ganitong depinisyong ang susundin at gagamitin naman ang salitang variety upang tukuyin ang sinasalita sa isang partikular na lugar sa Sorsogon.

ANG PROBINSIYA NG SORSOGON

Ang probinsiya ng Sorsogon ay nasa dulong bahagi ng timog Luzon. Ito ay nakakabit sa probinsiya ng Albay sa hilaga, at nagsisilbing daan patungong Masbate sa kanluran at Samar sa silangan.

Bago pa man marating ng mga Kastilang manlalakbay ang probinsiya ng Sorsogon noong 1569 ay may mga naninirahan na rito, at sa ibang probinsiya ng Kabikulan (Dery 24). Ayon sa tala ng Kastilang manlalakbay na si Juan de Salcedo, may malalaking grupo na ng mga panirahan, ang ilan dito ay binubuo ng higit sa 3,000 kabahayan. Organizado ang mga grupong ito na patunay na may pinuno ang bawat pangkat. Ang baybayin ng probinsiya ay isa sa mga pangunahing sentro ng komersiyo bago pa dumating ang mga mananakop.

Malaki ang naging papel ng probinsiya noong panahon ng pananakop ng mga Espanyol, lalo na sa Kalakalang Galyon na nagsilbing pangunahing kabuhayan ng mga Espanyol na nasa Maynila (Dery 3). Ang probinsiya ang nagsilbing astilyero o pagawaan ng mga galyon

at daungan ng mga ito bago tumungong Maynila o tumawid ng dagat Pasipiko patungong Mehiko. Ang karagatan din ng probinsiya ay naging pook ng digmaan sa pagitan ng mga Kastila at Muslim.

Mapa 1. Probinsiya ng Sorsogon. (Galing sa www.streetdirectory.com.)

Sa kasalukuyan, ang probinsiya ng Sorsogon ay binubuo ng isang siyudad (Sorsogon) at labing-apat na munisipalidad (Donsol, Pilar, Castilla, Prieto Diaz, Gubat, Casiguran, Juban, Magallanes, Irosin, Bulusan, Sta. Magdalena, Bulan, at Matnog). Noong taong 2000, ang dating munisipalidad ng Sorsogon at Bacon ay pinagsama bilang siyudad ng Sorsogon. Ayon sa sensus noong taong 2010, ang populasyon ng probinsiya ay 740,743 (2010 Census of Population and Housing).

Tulad ng sitwasyon sa buong rehiyon ng Bikol, iba't ibang variety ang sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon. Bagaman 'Bikol' din ang tawag ng mga taga-Sorsogon sa kanilang sinasalita, alam nilang magkakaibang Bikol ang ginagamit sa iba't ibang bahagi ng probinsiya. Sinabi ni Lobel (108-109) na madaling maintindihan kung bakit malaki ang pagkakaiba ng ilang variety ng Bikol sa iba pa. May namamagitang mga bundok sa mga bayan ng Bikol na marahil naging dahilan ng pagiging isolated ng mga bayang ito, at siyang naging dahilan ng pagkakaroon ng Standard Bikol at Timog Bikol. Ayon kay O'Brien (1993, makikita sa Lobel at Tria 108) nagkaroon lang ng mga daan na nagkakabit sa mga bayan ng Bikol 150 taon

ang nakaraan. Dinagdag ni Lobel na ang pagkakatulad naman ng mga variety ay marahil dahil sa mga anyong tubig na mas madaling tawirin kumpara sa mga bundok.

Makikita sa heograpiya ng probinsiya ng Sorsogon na bukas ito sa ibang mga rehiyon. Ang buong probinsiya ay pinalilibutan ng katubigan at bawat munisipalidad ay maaaring marating sa pamamagitan ng lupa o tubig (maliban sa munisipalidad ng Irosin na pinagigitnaan ng iba pang munisipalidad). Ayon kay Mintz, maliban sa panahon ng habagat, kalmado ang dagat ng Visayas. Ito marahil ang naging malaking salik sa migrasyon ng mga taga-Panay, Cebu, at Samar patungong Bikol, na dumadaan ng Sorsogon (1).

Sinabi ni Dery na dahil sa heograpikong hangganan ng probinsiya, magkaiba ang variety na sinasalita sa silangan (kung saan maraming salitang galing sa Waray), kanluran (na kahawig ng Masbatenyo), at hilagang bahagi (na katulad ng Bikol-Albay) (4). Dahil sa malapit na ugnayang historikal at politikal ng Sorsogon, Samar, Masbate at dahil sa migrasyon mula Kabisayaan patungong Kabikulan, nagkakaroon ng Bisacol o paghahalo ng wikang Bisaya at Bikol sa probinsiya ng Sorsogon (Lobel at Tria 109, Dery 4). Idinagdag ni Dery na ang variation na pangwika sa probinsiyang ito ay nagpapakitang iba't ibang grupo ng mga tao ang namalagi sa lugar sa iba't ibang panahon. Ayon naman kay McFarland (Dialects 299), ang malaking pagkakaiba ng mga sinasalita sa katimugang Bikol sa ibang mga variety ay isang indikasyon na maagang naghiwalay ang mga grupong ito, mahigit isang milenyo na ang nakararaan.

LAYUNIN NG PAG-AARAL AT METODOLOHIYA

Nilalayan ng papel na ito na tingnan ang internal na relasyon ng mga variety ng Bikol na sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon. Sampung variety ng Bikol-Sorsogon ang pinaghambing: Pilar, Castilla, (siyudad ng) Sorsogon, Bacon, Gubat, Juban, Magallanes, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog. Bagama't ang Bacon (na dating hiwalay na munisipalidad) ay napapasailalim na sa siyudad ng Sorsogon, minarapat na tingnan ang variety na sinasalita rito dahil mga residente ng probinsiya mismo ang nagsasabing bagama't magkalapit ang dalawang lugar ay magkaiba ang variety na sinasalita sa Bacon at sa siyudad ng Sorsogon.

Ang eliciting material na ginamit para sa pag-aaral ay binubuo ng 170 item—162 salita at 18 parirala/pangungusap. Ang 170 item ay nagmula sa nauna nang nakalap na linguistic na datos ng munisipalidad ng Irosin, Gubat, at Juban. Ang pangunahing batayan sa pagpili ng mga salita ay ang pagkakaiba ng tawag sa tatlong lugar. Pinili rin ang basic vocabulary o mga salitang pinapalagay na makikita sa halos lahat ng wika at hindi gaanong napapalitan ng salitang hiram katulad ng panghalip, tawag sa bahagi ng katawan, karaniwang tanim at hayop, pangunahing pandiwa, pang-uri, at iba pa. Isinama rin ang 18 parirala/pangungusap para makita kung may pagkakaiba rin sa pantukoy, negatibo, at infleksyon.

Pagkatapos maproseso ang nakalap na mga datos, 135 salita lang ang ginamit na basehan ng paghahambing dahil sa ilang problemang hinarap habang isinasagawa ang pagtatanong.

Ilan sa mga suliranin ang kalituhan sa interpretasyon ng panghalip na panao, kawalan ng salita dahil sa semantic expansion sa ilang variety (hal. binti-hita-paa na may distinksyon sa ilang variety at isang salita lamang sa ibang variety [si'kiʔ] o [ti'ʔil]), mga salitang taboo (hal. makipagtalik), at iba pa. Hindi rin isinama sa papel na ito ang ilang gramatikal na item tulad ng pantukoy at infleksyon dahil kulang ang datos para makapagbigay ng kompletong analisis.

Ang mga informant ay may edad na 20 hanggang 81 taon. Lahat ay taal na ispiker ng kani-kanilang rehiyonal na variety at nakatira sa kanilang mga munisipalidad o siyudad ng 14 hanggang 52 taon. Ilan sa mga panayam ang ginawa sa bahay o pinagtrabahuan ng informant at ang karamihan ay sa Sorsogon City Grand Terminal. Nakalimita sa haba at lalim ng mga panayam ang pagsasagawa nito sa terminal. Ang mga informant ay sina: Magie N. Maritos, 34, Pilar; Janet Solaon, 20, Castilla; Melina Lasim, 50, Sorsogon; Cynthia Destacamento, 44, Bacon; Ester E. Lee, 81, Gubat; Roel Baysa, 42, Juban; Nory G. Medina, 57, Juban; Willie Canaria, 46, Irosin; Jomar Fuentes, 20, Sta. Magdalena; at Pacifico Givera, 52, Matnog.

Ang mga panayam ay nakarekord at naka-transcribe. Bawat salita ay may sariling mapa, na ginamitan ng iba't ibang simbolo para ipakita ang bawat variety. Isang simbolo ang ginamit para sa magkakatulad na porma. Batay sa paglalagay sa mapa ng bawat item, tiningnan kung may padron na nabuo mula sa mga isogloss, i.e., ang pagkakatulad at pagkakaiba ng mga porma sa iba't ibang variety ng Sorsogon. Mula sa mga mapa, tiningnan kung may nabuong bundle ng isogloss. Binilang din kung ilang salita ang magkatulad at magkaiba sa mga variety at hinanap ang percentage ng mga ito. Isinama rin sa analisis ang ilang mga napuna habang isinasagawa ang pagkalap at pagproseso ng datos.

MGA NAUNANG PAG-AARAL TUNGKOL SA BIKOL-SORSOGON

Bilang bahagi ng serye ng dialect geography na isinagawa sa ilang probinsiya ng Pilipinas, nagsagawa ng survey si Eco tungkol sa mga variety na sinasalita sa munisipalidad ng Donsol, Sorsogon, Bacon, Gubat, Casiguran, at Sta. Magdalena. Gamit ang listahan ng 100 salita, tiningnan ni Eco ang pagkakaiba at pagkakatulad sa gamit ng anim na munisipalidad na nabanggit. Nakita niyang ang pagkakaiba ay dulot ng panlapi, pagkawala o pagdagdag ng tunog, pagpapalit ng patinig, at panghihiram (112-115, 127).

Inilarawan naman ni Escalante ang mga pandiwa ng Timog Sorsogon gamit ang variety na sinasalita sa Gubat bilang standard. Ang Bikol-Timog Sorsogon na may pagkakahawig sa mga wikang Bisaya ay sinasalita sa timog-timog-silangang bahagi ng probinsiya na nakaharap sa isla ng Biri, Hilagang Samar. Sinabi ni Escalante na bagama't alam ng mga ispiker na may pagkakaiba sa variety na ginagamit sa iba't ibang lugar sa loob o sa labas ng probinsiya ng Sorsogon, iisa lang ang tawag nila sa mga variety na ito—'Bikol' (2). Idinagdag ni Escalante na ang katawagang ito ay hindi angkop sa heograpikal o politikal na mga dahilan.

Sumulat si Nolasco ng isang grammatical sketch ng variety ng Bikol-Sorsogon na sinasalita sa munisipalidad ng Sorsogon. Sinabi niya na bagama't ang munisipalidad ng Sorsogon ang kabisera ng probinsiya, hindi ang variety na sinasalita doon ang dominanteng wika sa probinsiya (2). Katulad ni Dery, sinabi ni Nolasco na malaki ang impluwensiya ng Bikol-Albay at ng Waray sa mga variety na sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon. Idinagdag niyang ang variety na sinasalita sa munisipalidad ng Sorsogon ay katulad ng variety na sinasalita sa munisipalidad ng Juban, na hindi nito katabi.

MGA NAUNANG PAGGUGRUPO SA MGA VARIETY NG BIKOL

Subgrouping ang tawag sa proseso ng paggugrupo ng mga wika batay sa ilang pagkakatulad ng mga ito. Ang mga wika na ka-subgroup ng ibang wika ay pinaniniwalaang nagmula sa isang nauna o mas lumang wika (Crowley 167).

Nagbigay ng apat na grupo ng Bikol sina Anderson at Lynch (1956, makikita sa McFarland, *Dialects 7-8* at Hernandez 32):

- (1) Coastal Peninsular
- (2) Timog Catanduanes
- (3) Hilagang Catanduanes
- (4) Interior Bikol

Ang pag-aaral nina Anderson at Lynch ay batay sa phonemic inventory o imbentaryo ng tunog, ng mga grupong ito. Ayon sa kanila, ang pangalawang grupo (Timog Catanduanes) ay may tunog na /L/ na lateral na liquid kung saan ang blade ng dila ang tumatama sa alveolar ridge; ang ikatlong grupo (Hilagang Catanduanes) ay may tunog na /R/ na lateral flap; habang ang ikaapat na grupo (Interior Bikol) ay walang tunog na /h/ (makikita sa Hernandez 32-33).

Hindi sinama nina Anderson at Lynch ang mga variety ng Bikol sa Sorsogon sa alin man sa apat na ito dahil ayon sa kanila, ang Timog at Gitnang Sorsogon at Hilagang Masbate ay mas malapit sa Waray kaysa sa Standard Bikol na variety (makikita sa McFarland, *Dialects 7*).

Katulad nina Anderson at Lynch, sinabi ni Epstein (1967, makikita sa McFarland, *Dialects 8* at Hernandez 33) na malaki ang impluwensiya ng Waray sa Sorsogon at ng Bisaya sa Masbate. Anim na dialect area ng Bikol ang binigay ni Epstein, pero hindi nabanggit ang batayan ng paggugrupo ng mga ito. Sa paggugrupo ni Epstein, ang mga variety na sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon ay napapasailalim sa isang grupo.

- (1) Rinconada
- (2) Gitna at Kanlurang Albay
- (3) Sorsogon
- (4) Timog Catanduanes
- (5) Hilagang Catanduanes
- (6) Standard Bikol

Bagaman hindi gaanong nagbigay ng detalye si Mintz (1-2), hinati niya ang mga dialect ng Bikol sa anim na grupo batay sa pagkakahawig ng estruktura at phonology ng mga ito. Sa mga variety na sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon, maliban sa Castilla na hindi nabanggit sa pag-aaral, apat na grupo ang kinabibilangan ng mga ito (Mintz 3-4):

- (1) Standard Bikol - Bacon at Magallanes
- (2) Albay - Donsol at Pilar
(kahawig ng variety na sinasalita sa Jovellar, Camalig, at Guinobatan)
- (3) Hilagang Catanduanes
- (4) Rinconada
- (5) Buhi
- (6) Sorsogon
 - (a) Hilagang Sorsogon - Sorsogon, Casiguran, Juban
(kahawig ng variety na sinasalita sa Isla ng Ticao, Masbate, at Ilonggo ng Panay)
 - (b) Timog Sorsogon - Prieto Diaz, Gubat, Barcelona, Bulusan, Sta. Magdalena, Matnog, Irosin, Bulan
(kahawig ng Waray ng Hilagang Samar)

Batay naman sa phonology, morphology, at lexical na pagkakatulad (listahan ng 400 na basic item, panghalip, pamilang, negative, atbp.), at syntax (infleksyon ng pandiwa, nominal na marker, atbp.), apat na grupo ng dialect ng Bikol ang ibinigay ni McFarland na mahahati pa sa iba't ibang grupo (Dialects 294). Sa mga variety na sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon, apat na grupo ang kinabibilangan ng mga ito (Dialects 20):

- (1) Hilagang Catanduanes
- (2) Coastal na mga dialect
 - (a) Timog Catanduanes
 - (b) Standard Bikol - Bacon, Castilla, Magallanes, Pilar, Prieto Diaz
- (3) Inland na mga dialect
 - (a) Daraga - Donsol
 - (b) Oas
 - (c) Libon
 - (d) Iriga
 - (e) Buhi
- (4) Timog na mga dialect
 - (a) Hilagang Sorsogon - Casiguran, Juban, at Sorsogon
 - (b) Timog Sorsogon - Barcelona, Gubat, Irosin, Bulusan, Sta. Magdalena, Matnog, at Bulan
 - (c) Masbate

Tinitingnan ng mga nabanggit na pag-aaral ang mga variety ng Bikol bilang mga dialect at hindi ibang wika (bagaman sinabi ni Mintz [4] na ang Rinconada ay posibleng maging isang hiwalay na wika). Nagbago ito sa dalawang sumusunod na pag-aaral.

Sa linguistic atlas ng Pilipinas na ginawa ni McFarland, sinabi niyang may anim na magkakahiwalay na wika ang sinasalita sa rehiyon ng Bikol. Apat dito ay napapasailalim sa subgroup ng wikang Bikol habang ang dalawa ay sa subgroup ng Gitnang Bisaya. Ang mga variety na sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon ay kabilang sa apat na ito, dalawa sa wikang Bikol at dalawa sa wikang Gitnang Bisaya (Linguistic atlas 82):

Wika ng Bikol

- (1) Standard Bikol - Pilar, Castilla, Bacon, Prieto Diaz, Magallanes
- (2) Rinconada
- (3) Albay (na maaaring isang L-complex) - Donsol
- (4) Hilagang Catanduanes

Wika ng Gitnang Bisaya

- (1) Banton
- (2) Romblon
- (3) Hiligaynon
- (4) Masbateño
- (5) Sorsogon Masbate (tinatawag ding Sorsogon Bikol; malapit sa Masbateño) - Sorsogon, Casiguran, Juban
- (6) Sorsogon Waray (tinatawag ding Sorsogon Bikol; malapit sa Samar-Leyte) - Gubat, Barcelona, Bulusan, Irosin, Bulan, Sta. Magdalena, Matnog
- (7) Samar-Leyte

Bagaman magkaiba ang pangalan ng mga grupong tinukoy ni McFarland sa kaniyang pag-aaral noong 1974 at 1983, magkaparehong mga grupo ang kinabibilangan ng mga variety na sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon.

Batay sa pagkakatulad at pagkakaiba ng phonology (partikular sa development ng proto-Central Philippine na mga tunog) at lexical na anyo, apat na wika ang tinukoy ni Lobel (2000, makikita sa Lobel at Tria 114) na sinasalita sa buong rehiyon ng Bikol. Ang mga wikang ito ay binubuo ng ilang magkakaibang dialect, na binubuo rin ng ilan pang variety o subdialect. Ang mga variety na sinasalita sa Sorsogon ay isinama sa tatlong magkakaibang wika:

(1) Hilagang Coastal na Standard Bikol

(a) Central

- (i) Daet at kalapit na mga bayan
- (ii) Naga at kalapit na mga bayan
- (iii) Standard ng Silangan

- Legaspi

- Hilagang Sorsogon - Bacon, Prieto Diaz, Magallanes

(b) Partido

(c) Timog Catanduanes

- (2) Timog Coastal at Inland na Bikol
 - (a) Rinconada
 - (b) Buhi
 - (c) Libon
 - (d) Kanlurang Miraya
 - (e) Silangang Miraya
 - (i) Gitna
 - (ii) Dulong Silangan
 - (iii) Timog Silangan - Donsol, Pilar
- (3) Hilagang Catanduanes
- (4) Bisacol
 - (a) Gitnang Sorsogon
 - i) Sorsogon (ang iba ay may halo ng Bikol Legaspi), Castilla
 - ii) Casiguran, Juban
 - (b) Timog Sorsogon (halos magkakatulad) - Gubat, Barcelona, Bulusan, Sta. Magdalena, Matnog, Irosin, Bulan
 - (c) Masbatenyó

Ayon kay Lobel, ang Standard ng Silangan na dialect ng Hilagang Coastal na Standard Bikol ay halos magkakatulad, maliban sa panghihiram ng mga salita ng Hilagang variety ng Sorsogon mula sa Gitnang Sorsogon. Naiiba rin ang posisyon ng glottal stop ng Hilagang Sorsogon kung ihahambing sa ibang variety ng grupong ito (115).

Sa mga grupo ng wikang sinasalita sa Bikol, sinasabi ni Lobel na ang Timog Coastal at Inland na Bikol ang pinakakomplikado. Ito raw ay isang L-complex dahil ang magkabilang dulo ng grupong ito na Rinconada at Silangan Miraya ay walang mutual intelligibility, bagaman ang magkakatabing dialect ay nagkakaintindihan. Isang katangian ng mga variety ng Timog Coastal at Inland na Bikol ay ang kawalan ng tunog na /h/ (132).

Sa probinsiya ng Sorsogon, kalimitan ding ginagamit ang salitang Bisacol, pinaghalong Bisaya at Bikol, para tukuyin ang ginagamit na variety roon. Ayon kay Lobel, depende sa dialect ay nagiging mas hawig ito sa Bikol o sa Bisaya (126).

Makikita sa Talaan 1 ang paghahambing ng iba't ibang subgrouping ng mga variety na sinasalita sa rehiyon ng Bikol, at kung saan napapabilang ang mga variety na sinasalita sa Sorsogon. Mula sa pag-aaral nina Anderson at Lynch noong 1956 hanggang sa pag-aaral ni Lobel noong 2000, naging mas detalyado ang paghahati ng mga variety ng Bikol at ng Sorsogon. Sa simula ay nakasentro lang sa hilagang bahagi ng rehiyon ang mga pag-aaral at pagkalaon ay naisama na ang buong rehiyon ng Bikol. Sa una ay phonology lang ang pangunahing pinagbatayan sa paggugrupo ng mga variety na ito, hanggang tiningnan din ang pagkakatulad at pagkakaiba ng mga lexical na anyo, syntax, at development ng mga tunog mula sa historikal na perspektibo. Dahil sa pagkakaiba ng pinagtuunang lugar at batayan ng pagpapangkat ng naunang mga pag-aaral, nagkaroon ng pagkakaiba sa

paggugrupo ng mga variety na sinasalita sa buong rehiyon ng Bikol. Gayundin, nagkaroon ng pagkakaiba sa paggugrupo ng mga variety na sinasalita sa Sorsogon.

Anderson at Lynch (1956)	Epstein (1967)	Mintz (1973)	McFarland (1974)	McFarland (1984)	Lobel (2000)	
Coastal Peninsular	Standard Bikol	Standard Bikol (Bacon at Magallanes)	Di-Bikol		Di-Bikol	
			COASTAL	Standard Bikol (Bacon, Castilla, Magallanes, Pilar, Prieto Diaz)		Bikol
Timog Catanduanes	Timog Catanduanes	Timog Catanduanes		Partido	Timog Catanduanes	
Hilagang Catanduanes	Hilagang Catanduanes	Hilagang Catanduanes	Hilagang Catanduanes	Hilagang Catanduanes	Hilagang Catanduanes	
Interior Bikol	Rinconada	Rinconada	Iriga	Rinconada	Rinconada	
		Buhi	Buhi	Albay (Donsol)	Buhi	
	Gitna at Kanlurang Albay	Albay (Donsol at Pilar)	Libon		COASTAL	Libon
			Oas			K. Miraya
Daraga (Donsol)		S. Miraya (Donsol, Pilar)				
Di-Bikol (Lahat ng variety ng Sorsogon)	Sorsogon (Lahat ng variety ng Sorsogon)	SORSOGON	TIMOG	DI-BIKOL	BISACOL	
						Timog Sorsogon (Prieto Diaz, Gubat, Barcelona, Bulusan, Sta. Magdalena, Matnog, Irosin, Bulan)
	Hilagang Sorsogon (Sorsogon, Casiguran, Juban)	Hilagang Sorsogon (Sorsogon, Casiguran, Juban)	Sorsogon Masbate (Sorsogon, Casiguran, Juban)	Gitnang Sorsogon (Sorsogon, Castilla) (Casiguran, Juban)		
	Di-Bikol	Di-Bikol	Masbate	Masbateño	Masbatenyo	
			Di-Bikol			

Talaan 1. Paghahambing sa mga naunang subgrouping ng mga variety ng Bikol.

Bagama't may mga nagawa nang pag-aaral at pagpapangkat sa mga variety ng sinasalita sa probinsiya ng Sorsogon, mainam pa ring pag-aralan ito dahil 15 taon na ang nakalipas mula sa pinakahuling pag-aaral ni Lobel noong 2000. Sa loob ng 15 taon ay marami nang pagbabagong naganap katulad ng migrasyon, pag-unlad ng transportasyon at komunikasyon, at iba pa na maaaring makaapekto sa pananalita ng mga taga-probinsiya.

Ang kasalukuyang pag-aaral ay nakatuon sa probinsiya lamang ng Sorsogon. Batay sa pagkakaiba at pagkakatulad ng mga salitang pinag-aralan at obserbasyon habang nasa field, nilalayan nitong tingnan kung aling naunang subgrouping hypothesis ang mas akma para sa mga variety na sinasalita sa Sorsogon.

PRESENTASYON NG DATOS AT ANALISIS

Ipapakita sa bahaging ito ang mga pattern ng isogloss, mga bundle ng isogloss, bilang at porsiyento ng magkatulad at magkaibang lexicon sa pagitan ng mga variety, at mga pattern na napansin sa iba't ibang variety ng Bikol-Sorsogon.

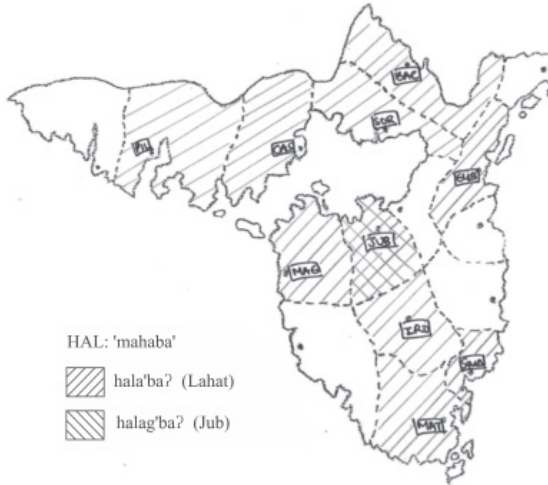
Mga pattern at bundle ng isogloss

Tinitingnan sa dialectology ang pagkakaiba ng mga variety ng isang wika. Isogloss ang tawag sa boundary kung saan nagkakaroon ng pagkakaiba sa isang linguistic na feature ang iba't ibang variety (Chambers at Trudgill 89). Ang linguistic na feature na ito ay maaaring tunog, diin, bokabularyo, atbp. Ang pagpatong-patong o kumpulan ng magkatulad na isogloss ay tinatawag namang bundle ng isogloss, na maaaring tumukoy sa boundary ng mga dialect sa isa't isa (Chambers at Trudgill 96).

Ipapakita sa bahaging ito ang pattern ng mga isogloss at mga bundle ng isogloss na nabuo mula sa datos. Labindalawang pattern ng isogloss ang nakita mula sa datos. Ang bilang na nakapaloob sa panaklong ang dami ng nabuong isogloss para sa bawat pattern. Susundan ang bawat pattern ng halimbawa, kasunod ang mapa na nagpapakita ng distribusyon ng mga porma ng lexicon. Sa dulo ay ipapakita ang bundle ng isogloss na nabuo mula sa mga pattern na ito.

(1) Isang porma sa lahat na may karagdagang porma sa Juban (Jub) (3)

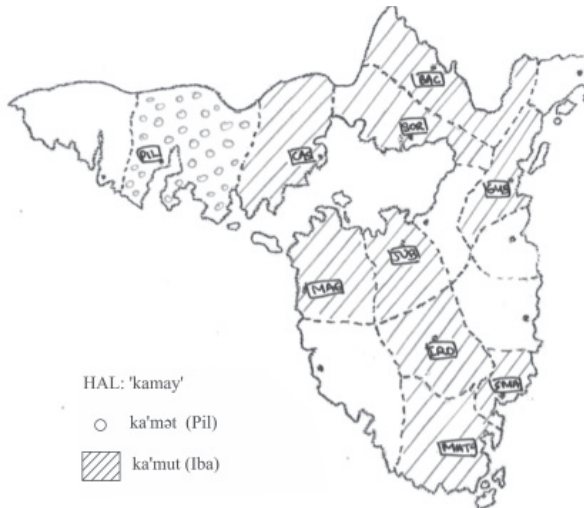
	'kambal'	mahaba''	maliit'
LAHAT	kam'bal	hala'ba?	sa'day
JUB	ka'ru:ha	halag'ba?	sarag'day

Mapa 2. Isang porma sa lahat na may karagdagang porma sa Jub.

(2) Isang porma sa lahat maliban sa Pilar (Pil) (11)

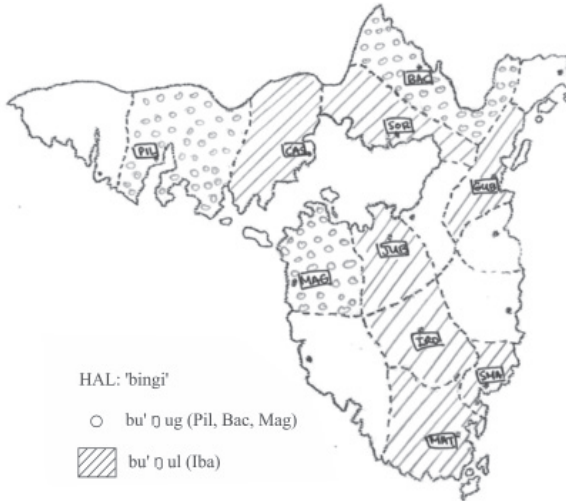
	'itlog'	'kamay'	'maiksi'
IBA	sa'lag	ka'mət	?a'li?put
PIL	bu'nay	ka'mut	ha'lip?ut

Mapa 3. Isang porma sa lahat maliban sa Pil.

(3) Isang porma sa Pil, Bacon (Bac), Magallanes (Mag), at isang porma sa iba (4)

	'saging'	'bingi'	'ikaw'
PIL, BAC, MAG	ba'tag	bu'ngug	?i'ka
IBA	'sa:giŋ	bu'ngul	?i'kaw

Mapa 4. Isang porma sa Pil, Bac, Mag, at isang porma sa iba.

(4) Isang porma sa Pil, Bac, Jub, Mag, at isang porma sa iba (2)

	'asawa'	'bigay'	
PIL, BAC, JUB, MAG	?a:gum	'ta:ʔu	(karagdagang porma sa Jub)
IBA	?a'sa:wa	'ha:tag	(kasama ang Jub)

Mapa 5. Isang porma sa Pil, Bac, Jub, Mag, at isang porma sa iba.

(5) Isang porma sa Bac, Gubat (Gub), Jub, at isang porma sa iba (2)

	'dalawa'	'tatlo'
BAC, GUB, JUB	'du:wa	'tu:lu
IBA	du'wa	tu'lu

Mapa 6. Isang porma sa Bac, Gub, at isang porma sa iba.

(6) Isang porma sa Gub, Irosin (Iro), Sta. Magdalena (SMa), Matnog (Mat), at isang porma sa iba (7)

	'ibon'	'buto ng 'prutas'	isda'	'kuko
GUB, IRO, SMA, MAT	tam'si	'li:su	?is'da?	ku'lu
IBA	ba'yun	pi'sug	si'ra?	ku'ku

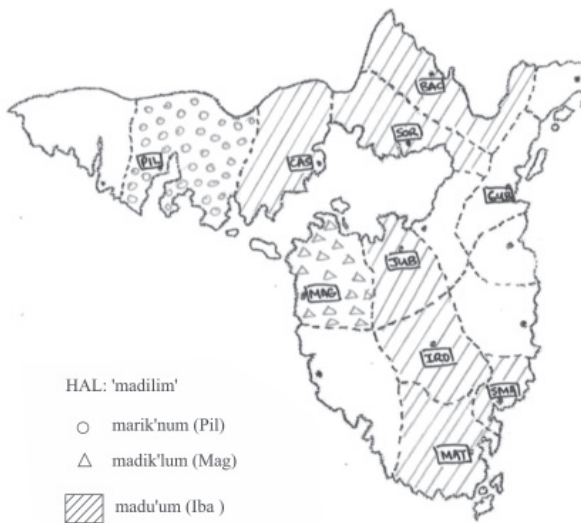

Mapa 7. Isang porma sa Gub, Iro, SMA, Mat, at isang porma sa iba.

(7) Isang porma sa Pil, isang porma sa Mag, isang porma sa iba (4)

	'mabagal'	'madilim'	'mabigat'
PIL	ma'lu:ya	marik'num	ma'bu?gat
MAG	ma'hi:nay	madik'lum	maga'bat
IBA	ma'lu:way	madu'um	ma'gub?at magu'bat

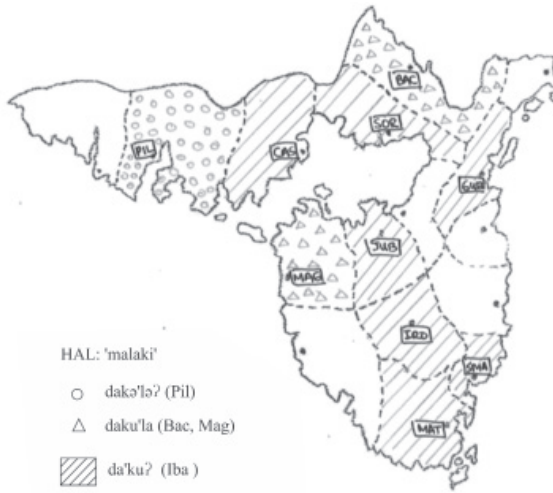
(karagdagang porma sa Sor)

Mapa 8. Isang porma sa Pil, isang porma sa Mag, isang porma sa iba.

(8) Isang porma sa Pil, isang porma sa Bac at Mag, isang porma sa iba (4)

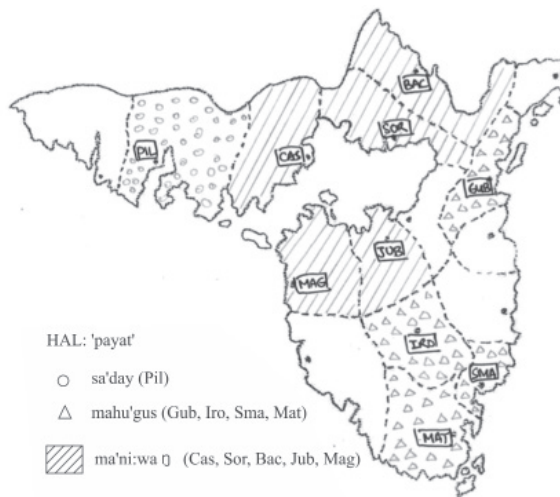
	'gabi'	'malaki'	'kahapon'
PIL	'ga?bi	dakø'lø?	'ka:pun
BAC, MAG	baŋ'gi	daku'la	kasu'ha:pun kasu'ʔudma? (karagdagan sa Bac)
IBA	gab'ʔi	da'ku?	ka'ha:pun

Mapa 9. Isang porma sa Pil, isang porma sa Bac at Mag, isang porma sa iba.

(9) Isang porma sa Pil, isang porma sa Gub, Iro, SMA, Mat, isang porma sa Casiguran (Cas), Sorsogon (Sor), Bac, Jub, Mag (2)

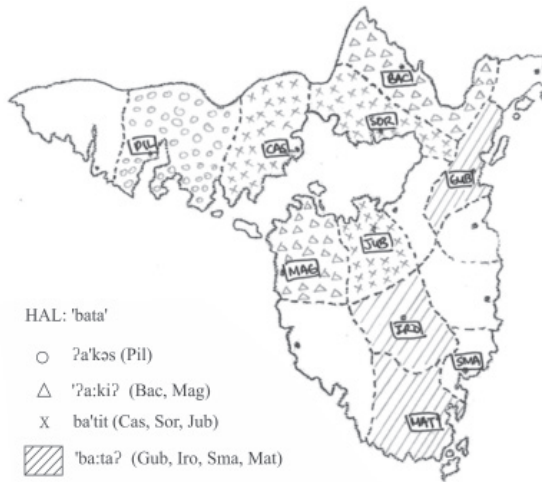
	'payat'	'isa'
PIL	sa'day	?usad
GUB, IRO, SMA, MAT	mahu'gus	sa'yu?
CAS, SOR, BAC, JUB, MAG	ma'ni:wan	sa'ru?
		?i'sad
		(karagdagang porma sa CAS at SOR)

Mapa 10. Isang porma sa Pil, isang porma sa Gub, Iro, SMA, Mat, isang porma sa Cas, Sor, Bac, Jub, Mag

(10) Isang porma sa Pil, isang porma sa Bac at Mag, isang porma sa Cas, Sor, Jub, isang porma sa Gub, Iro, SMA, Mat (4)

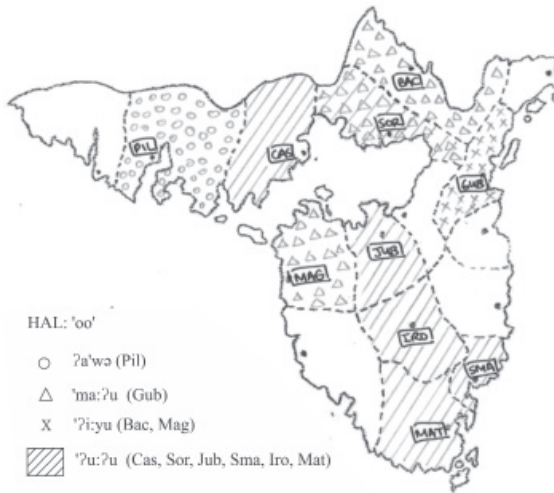
	'child'	'mouth'	'sweat'
PIL	ʔa'kəs	'ki:mut	dap'ləs
BAC, MAG	ʔa:kiʔ	'ŋi:mut	dap'lus
CAS, SOR, JUB	ba'tit	'baʔbaʔ	bal'has
GUB, IRO, SMA, MAT	'ba:taʔ	'hi:waʔ	daŋ'ga

Mapa 11. Isang porma sa Pil, isang porma sa Bac at Mag, isang porma sa Cas, Sor, Jub, isang porma sa Gub, Iro, SMA, Mag.

(11) Isang porma sa Pil, isang porma sa Gub, isang porma sa Bac at Mag, isang porma sa Cas, Sor, Jub, SMA, Iro, Mat (2)

	'tuyo (isda)'	'oo'
PIL	tʉ'yuʔ	ʔa'wə
GUB	bi'saŋ	'ma:ʔu
BAC, MAG	ʔa'laŋ	'ʔi:yu
		(karagdangang porma sa Sor)
CAS, SOR, JUB, SMA, IRO, MAT	ʔu'ga	'ʔu:ʔu

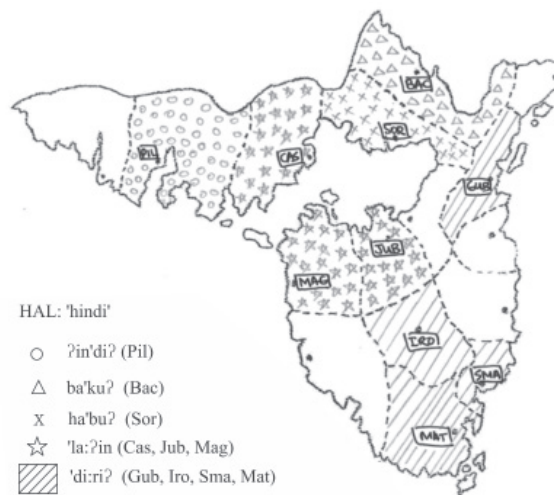

Mapa 12. Isang porma sa Pil, isang porma sa Gub, isang porma sa Bac at Mag, isang porma sa Cas, Sor, Jub, SMA, Iro, Mat.

(12) Isang porma sa Pil, isang porma sa Bac, isang porma sa Sor, isang porma sa Cas, Jub, Mag, isang porma sa Gub, Iro, SMA, Mat (2)

	'hindi'	'hindi X (pangngalan o pang-uri)'
PIL	ʔin'diʔ	ʔin'diʔ X
BAC	ba'kuʔ	ba'kuŋ X
SOR	ha'buʔ	'di:liʔ X
CAS, JUB, MAG	'la:ʔin	'la:ʔin X
GUB, IRO, SMA, MAT	'di:riʔ	'di:riʔ X

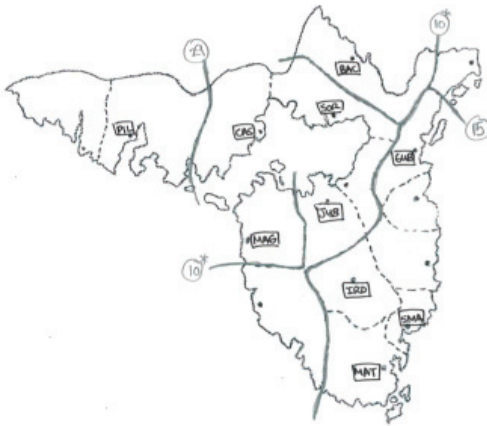
1

Mapa 13. Isang porma sa Pil, isang porma sa Bac, isang porma sa Sor, isang porma sa Cas, Jub, Mag, isang porma sa Gub, Iro, SMA, Mat.

Batay sa pattern ng isogloss sa itaas, mapapansin ang paghiwalay ng Pilar sa ibang mga variety. Makikita rin ang pagkakatulad ng Bacon at Magallanes, maging ng Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog. Bagama't may pagkakahawig din ang Castilla, Sorsogon, at Juban, maraming overlap sa mga porma nito sa ibang variety ng Sorsogon.

Makikita sa mapa sa ibaba ang hindi bababa sa sampung pagkukumpulan ng mga isogloss mula sa pattern ng isogloss na una nang nailarawan. Tatlong grupo ang makikita rito: (1) Bacon at Magallanes, (2) Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog, at (3) Pilar. Sampung isogloss ang makikita sa pagitan ng Bacon-Magallanes at ibang mga variety ng Sorsogon; 15 sa pagitan ng Gubat-Irosin-Sta. Magdalena-Matnog at ibang mga variety ng Sorsogon; at 29 sa pagitan ng Pilar at ibang mga variety ng Sorsogon.

Mapa 14. Mga bundle ng isogloss.

INTERNAL NA RELASYON NG MGA VARIETY NG BIKOL-SORSOGON

Bukod sa pagpa-plot sa mapa ng mga magkatulad at magkaibang porma, binilang din ang dami ng magkapareho at magkaibang porma ng salita o isolect sa pagitan ng mga variety ng Bikol-Sorsogon. Ipapakita sa sumusunod na mga talaan ang bilang at porsiyento ng mga ito kasunod ang analisis ng mga numero.

SMa	111								
Iro	110	106							
Mag	45	43	60						
Jub	73	74	92	77					
Gub	90	90	92	51	74				
Bac	49	53	65	99	79	57			
Sor	70	68	85	77	102	68	82		
Cas	61	64	79	66	101	67	65	99	
Pil	35	39	44	55	47	32	56	48	41
	Mat	SMa	Iro	Mag	Jub	Gub	Bac	Sor	Cas

Talaan 2. Bilang ng magkatulad na porma sa pagitan ng iba't ibang variety ng Bikol-Sorsogon.

SMa	82									
Iro	81	79								
Mag	33	32	44							
Jub	54	55	68	57						
Gub	67	67	68	38	55					
Bac	36	39	48	73	59	42				
Sor	52	50	63	57	76	50	61			
Cas	45	47	59	49	75	50	48	73		
Pil	26	29	33	41	35	24	41	36	30	
	Mat	SMa	Iro	Mag	Jub	Gub	Bac	Sor	Cas	

Talaan 3. Porsiyento ng magkatulad na porma sa pagitan ng iba't ibang variety ng Bikol-Sorsogon.

Ipinapakita ng talaan sa itaas na mataas ang porsiyento ng pagkakatulad ng Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog (78-82%). Mataas din ang porsiyento ng pagkakatulad ng Gubat sa tatlong variety na ito (66-68%). Malaki rin ang porsiyento ng pagkakatulad ng Bacon at Magallanes (73%), maging ang Castilla, Sorsogon, at Juban (73-75%).

SMa	24									
Iro	25	29								
Mag	90	92	75							
Jub	62	61	43	58						
Gub	45	45	43	84	61					
Bac	86	82	70	36	56	78				
Sor	65	67	50	58	33	67	53			
Cas	74	71	56	69	34	68	70	36		
Pil	100	96	91	80	88	103	79	87	94	
	Mat	SMa	Iro	Mag	Jub	Gub	Bac	Sor	Cas	

Talaan 4. Bilang ng magkaibang porma (isolect) sa pagitan ng iba't ibang variety ng Bikol-Sorsogon.

SMa	18								
Iro	19	21							
Mag	67	68	56						
Jub	46	45	32	43					
Gub	44	33	32	62	45				
Bac	64	61	52	27	41	58			
Sor	48	50	37	43	24	50	39		
Cas	55	53	41	51	25	50	52	27	
Pil	74	71	67	59	65	76	59	64	70
	Mat	SMa	Iro	Mag	Jub	Gub	Bac	Sor	Cas

Talaan 5. Porsiyento ng magkaibang porma (isolect) sa pagitan ng iba't ibang variety ng Bikol-Sorsogon..

Malinaw ang paghiwalay ng Pilar sa ibang variety ng Sorsogon (maliban sa Bacon at Magallanes) ng higit sa 80 isolect, lalo sa Gubat, Sta. Magdalena, at Matnog (higit sa 70%). Makikita rin ang mataas na porsiyento ng isolect na pumapagitan sa Magallanes at sa mga variety ng Gubat, Sta. Magdalena, at Matnog; at sa Bacon at mga variety ng Sta. Magdalena at Matnog (parehong higit sa 60%).

Tumutugma ang mga numerong ito sa nabuong pattern at bundle ng isogloss sa naunang bahagi ng papel. Ang Bacon at Magallanes ay maaaring pagsamahin sa isang grupo dahil sa mataas na porsiyento ng pagkakatulad ng dalawang variety na ito (73%). Ang pagkakaiba nito sa ibang mga variety ay nasa agwat na 39-68% na makikita rin sa mga isogloss na may sampung bundle na nabuo. Pinakamataas ang pagkakaiba nitong dalawang variety sa grupo ng Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog na higit 60%.

Ang Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog ay maaari ding pagsamahin sa isang grupo dahil sa 66-82% na pagkakatulad ng mga variety na ito. Tumutugma ito sa 15 bundle ng isogloss sa pagitan ng grupong ito at sa ibang variety ng Sorsogon.

Matingkad din ang pagkakaiba ng Pilar sa ibang variety ng Sorsogon (hindi bababa sa 59%). Ganito rin ang ipinapakita ng 29 na bundle ng isogloss na nabuo sa pagitan nito at ibang variety ng Sorsogon.

Bagaman maraming overlap sa mga porma ng Castilla, Sorsogon, at Juban sa ibang variety, napansin ang pagkakahawig ng tatlong ito habang pinoproseso ang datos para sa mapa. Napatunayan ng estadistika sa itaas na mataas ang pagkakatulad ng tatlong variety (73-75%).

Makikita sa Talaan 6 ang pagkumpara ng iba't ibang naunang pagpapangkat sa mga variety ng Bikol-Sorsogon. Ang porsiyento ng pagkakatulad at pagkakaiba, kasama ang mga nabuong pattern at bundle ng isogloss ay umaayon sa paggugrupo ni Mintz (3-4) kung saan ang Bacon at Magallanes ay nasa isang grupo; hiwalay na grupo ang Gubat, Sta. Magdalena, Matnog, at Irosin; isang grupo ang Sorsogon at Juban (hindi nasama ang Castilla sa pag-aaral); at hiwalay na grupo ang Pilar.

Mintz (1973)		McFarland (1974)		McFarland (1984)		Lobel (2000)		Batay sa datos ng kasalukuyang pag-aaral
Standard Bikol (Bacon at Magallanes)		COASTAL	Standard Bikol (Bacon, Magallanes, Castilla, Pilar, Prieto Diaz)	BIKOL	Standard Bikol (Bacon, Magallanes, Castilla, Pilar, Prieto Diaz)	COASTAL	Central (Bacon, Magallanes, Prieto Diaz)	Bacon at Magallanes
Albay (Donsol at Pilar)			INLAND		Daraga (Donsol)		Albay (Donsol)	COASTAL
SORSOGON	Timog Sorsogon (Gubat, Sta. Magdalena, Matnog, Irosin, Prieto Diaz, Barcelona, Bulusan, Bulan)	TIMOG	Timog Sorsogon (Gubat, Sta. Magdalena, Matnog, Irosin, Barcelona, Bulusan, Bulan)	DI-BIKOL	Sorsogon Waray (Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, Matnog, Barcelona, Bulusan, Bulan)	BISACOL	Timog Sorsogon (Gubat, Sta. Magdalena, Matnog, Irosin, Barcelona, Bulusan, Bulan)	Gubat, Sta. Magdalena, Matnog, Irosin
	Hilagang Sorsogon (Sorsogon, Juban, Casiguran)		Hilagang Sorsogon (Sorsogon, Juban, Casiguran)		Sorsogon Masbate (Sorsogon, Juban, Casiguran)		Gitnang Sorsogon (Sorsogon, Castilla) (Juban, Casiguran)	Sorsogon, Castilla, Juban

Talaan 6. Paghahambing ng paggugrupo ng mga variety ng Bikol-Sorsogon.

Umaayon din ang resulta ng pag-aaral na ito sa pagpapangkat ni Lobel (2000, makikita sa Lobel at Tria 114) ng Bacon at Magallanes sa isang grupo; paghiwalay sa Pilar; Gubat, Sta. Magdalena, Irosin, at Matnog sa isang grupo; at Sorsogon, Castilla, at Juban sa isa pang grupo. Ang Sorsogon, Castilla, at Juban ay inilagay ni Lobel sa ilalim ng Bisacol-Gitnang Sorsogon at pinaghiwalay sa dalawa pang grupo: (1) Sorsogon at Castilla, at (2) Juban at Casiguran. Dito sa huling punto hindi tumutugma ang resulta ng kasalukuyang pag-aaral. Walang batayan para paghiwalayin ang tatlong variety na ito batay sa datos. Sa katunayan, mas mataas ang porsiyento ng pagkakatulad ng Juban sa Sorsogon at sa Castilla, kaysa sa pagitan ng Sorsogon at Castilla.

Kung ihahambing naman sa pagpapangkat ni McFarland (Dialects 20 at Linguistic atlas 82, 87), tumutugma ang resulta ng kasalukuyang pag-aaral sa paglalagay sa isang grupo ng Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog, at isa pang grupo ng Sorsogon at Juban. Subalit hindi umaayon ang resulta nito sa paggugrupo ng Bacon, Magallanes, Pilar, at Castilla sa isang pangkat.

Bagaman hindi magagawa sa kasalukuyang pag-aaral ang eksaktong pagtatalaga ng grupo sa mas malawakang pagtingin, i.e., kumpara sa ibang variety ng Bikol gaya ng mga naunang subgrouping hypothesis, mahahalaw mula sa datos ang apat na grupo ng mga variety ng Bikol-Sorsogon: (1) Bacon at Magallanes, (2) Pilar, (3) Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog, at (4) Sorsogon, Castilla, at Juban.

MGA PATTERN NA NABUO

Ang ipapakita sa bahaging ito ay napansing mga pattern mula sa datos dahil hindi pa napag-aralan ang phonology ng bawat variety. Hindi rin magawa sa ngayon ang reconstruction ng mas naunang porma o magbigay ng hinuha kung alin sa mga porma ang mas luma dahil walang lumabas na tiyak na regular sound correspondence o ang paghahanay-hanay ng mga tunog ng iba't ibang variety. Tatalakayin din ang obserbasyon sa ilang partikular na variety ng Bikol-Sorsogon.

May nakitang grupo ng cognate at hindi cognate na porma. Sinasabing cognate ang dalawa o higit pang mga salita kung magkahawig ang porma at kahulugan ng mga ito o maaaring isiping nanggaling sa iisang naunang porma (Crowley 89).

Sa 135 salita, 18 ang iisa ang porma sa lahat ng variety. Ilan sa mga halimbawa ang sumusunod:

'mata'	ma'ta	'gamot'	bu'lunʒ
'tainga'	ta'li:ŋa	'hapon'	'ha:pun
'maganda'	maga'yun	'buto (ng tao o hayop)'	tul'ʔaŋ

(1) Hindi cognate

Nakalista sa ibaba ang ilang halimbawa ng mga pormang hindi cognate:

'itlog'	sa'lag (Pil)	bu'nay (Iba)
'katulong'	ka'ta:baŋ (Pil, Sor, Jub, Mag)	ka'da:nun (Gub, Iro, SMa)
	ka'bu:lig (Cas, Bac)	ka'tu:lunʒ (karagdagan sa Cas)
'payat'	sa'day (Pil)	mahu'gus (Gub, Iro, SMa, Mat)
	ma'ni:waŋ (Cas, Sor, Bac, Jub, Mag)	

(2) Mga cognate

Ang mga cognate ay nagkakaiba sa diin o haba ng patinig, may nadagdag o may nakaltas na tunog o pantig, nagkakaiba sa isang patinig o katinig, at metathesis.

(a) Naiiba ang diin o haba ng patinig

Ayon kay Nolasco (19-20), phonemic ang diin at haba ng patinig sa mga variety ng Bikol-Sorsogon. Halimbawa ang sumusunod:

sa'lug	'sahig'	'salug	'ilog'
maka'ʔun	'makain'	ma:ka'ʔun	'kakain'

Sa mga nakalap na datos, kadalasang ang nasa penultima na pantig na may diin ay nagtataglay rin ng patinig na may haba. Marami sa mga pormang cognate ay nagkakaiba lang sa diin o haba ng patinig. Ang panlimang grupo ng isogloss (isa ang porma sa Jub, Bac, Gub, at isa sa iba) ay nagpapakita ng ganitong pagkakaiba. Mayroon pang ibang datos na nagpapakita nito, pero hindi kasinregular ng 'dalawa' at 'tatlo,' ibig sabihin, hindi magkakapareho ang diin o haba ng mga salita sa tatlong variety na ito sa lahat ng pagkakataon.

'dalawa'	du:wa (Jub, Bac, Gub)	du'wa (sa iba)
'tatlo'	'tu:lu (Jub, Bac, Gub)	tu'lu (sa iba)
'ngayon'	'ŋu:nyan (Bac)	ŋun'yan (Gub)
	'ni:yan (Jub, Iro, SMa, Mat)	ni'yan (Gub, Sor, Cas)
'halik'	'ha:duk (Bac)	ha'duk (Jub, Cas, Sor, Mag)
	'ha:ruk (Gub)	ha'ruk (Iro, SMa, Mat)

(b) Pagdagdag o pagkaltas ng tunog o pantig

Isa sa pagkakaiba ng mga porma ay ang pagdagdag o pagkaltas ng tunog o pantig. Ang unang grupo ng isogloss (isang porma sa lahat at may karagdagang porma sa Jub) ay nagpapakita ng kakaibang anyo ng variety ng Juban—ang 'dagdag' na /g/ o /rag/ na marahil ay isang panlapi.

'mahaba'	hala'baʔ (sa lahat pati sa Jub)	halag'baʔ (karagdagan sa Jub)
'maliit'	sa'day (sa lahat pati sa Jub)	sarag'day (karagdagan sa Jub)
'isang libo'	saŋ'ri:bu (Cas, Sor, Gub, Mag, Iro)	saŋ'gri:bu (Jub)
	san'ri:bu (Pil, Bac, SMa, Mat)	

Nakalista sa sumusunod na halimbawa ang ilan pang mga salitang magkaiba sa pagdagdag o pagkaltas ng tunog o pantig.

Sa gitna ng salita

'doon'	did'tu (Cas, Jub, Iro)	di'tu (Pil)
'dura'	lus'daʔ (Sor, Mag, Iro, Mat)	lu'daʔ (Mat)
'mayroon'	may'ʔun (Gub, Mat)	ma'yun (Iro, SMa)

Sa hulihan ng salita

'paa'	si'kiʔ (Iro, Mat)	si'ki (Gub, SMa)
'ikaw'	ʔi'kaw (Cas, Sor, Gub, Jub, Iro, SMa)	ʔi'ka (Pil, Bac, Mag)
'talampakan'	rapanda'pan (Pil, Cas, Sor, Bac, Jub, Mag)	rapada'pa (Gub, Iro, Mat)

Panlapi

'doon'	did'tu'hu (SMa)	did'tu (Cas, Jub, Iro)	di'tu (Pil)
'kapatid'	ka'ma:ŋhud (Sor, Gub, Iro, SMa, Mat)	ma'ŋhud (Cas, Jub)	
'kahapon'	ka'ha:pun (Cas, Sor, Gub, Jub, Iro, SMa, Mat)	ka:pun (Pil)	kasu'ha:pun (Bac, Mag)

(c) Pagkakaiba sa isang patinig

Maraming mga salitang ang pagkakaiba lang ay isang patinig. Ilan sa mga pagkakaibang ito ay ang sumusunod: [a] - [i], [a] - [u], at [u] - [ə].

[a] - [u]

'mabigat'	maga'bat (Mag)	magu'bat (Sor)
'daliri'	gara'muy (Pil)	gura'muy (Sor, Bac, Gub, Jub, Mag, Iro, Mat)

[a] - [i]

'laway'	'la:way (Pil, Gub, Iro, SMa, Mat)	'li:wuy (Sor, Bac, Jub, Mag, Iro)
'pandak'	haba'baʔ (Pil, Bac, Mat)	hiba'baʔ (Gub, Iro)

(d) Pagkakaiba sa isang katinig

Ang iba namang salita ay may pagkakaiba sa isang katinig lang. Ilan sa mga pagkakaibang ito ay ang sumusunod: [d] - [r], [l] - [r], [s] - [h], [n] - [l], [ʔ] - [t], [h] - [ʔ].

[d] - [r]

'ari ng babae'	pu'day (Sor, Bac, SMa, Mat)	bu'ray (Pil)	
'madilim'	madu'lum (Cas, Sor, Bac, Jub, Gub, Iro, SMa, Mat)	madik'lum (Mag)	marik'num (Pil)

[l] - [r]

'talong'	ta'lunʔ (Pil, Cas, Sor, Bac, Jub, Mag, Iro)	ta'runʔ (Gub, SMa, Mat)
'alin'	ʔa'lin (Cas)	ʔa'rin (sa iba)

[s] - [h]		
'saan'	'sa:ʔin (Bac, Mag)	'ha:ʔin (Cas, Sor)
[n] - [l]		
'lamok'	na'muk (Pil, Jub, Gub, SMa, Mat, Mag, Sor)	la'muk (Cas)
[ʔ] - [t]		
'kaunti'	di'yuʔ (Cas, Gub, Iro, SMa, Mat)	di'yut (Sor)

(e) Metathesis

Ang metathesis ay ang pagkakapalit ng ayos ng mga tunog o pantig sa loob ng isang salita. Ang ilan sa mga salita mula sa datos na nagkapalit ang ayos ng tunog o pantig ay ang sumusunod:

'gitna'	tu'ŋaʔ (Pil, Gub, Iro, SMa)	but'ŋaʔ (Cas, Sor, Jub, Iro, Mat)
'gabi'	gab'ʔi (Cas, Sor, Gub, Jub, Iro, SMa, Mat)	
	'gaʔbi (Pil)	ban'gi (Bac, Mag)
'isda'	ʔis'daʔ (Gub, Iro, SMa, Mat)	
	si'raʔ (Pil, Cas, Sor, Bac, Jub, Mag)	

(3) Obserbasyon sa ilang variety ng Bikol-Sorsogon

(a) Pilar

Ang variety lang ng Pilar ang may [ə] and [L]. Ang [L] ang sinasabi ni Anderson at Lynch (1956, makikita sa Hernandez 32) at Lobel (2000, makikita sa Lobel at Tria 8) na parang pinagsamang [l] at [y] na lateral na liquid kung saan ang blade ng dila ang tumatama sa alveolar ridge. Ang tunog na ito ay makikita sa Timog Catanduanes pero hindi sa ilalim ng grupong ito sinama ng dalawang pag-aaral ang Pilar.

Sinabi ni Lobel na ang proto-Central Philippine na *ə ay naging /u/ sa Timog Bikol at Rinconada, at /o/ sa Libon. Sa Buhi, Iriga, Kanluran at Silangang Miraya (kung saan sinama ang Pilar), ito ay nanatiling /ə/ (110). Batay sa datos ng kasalukuyang pag-aaral, hindi pa ma-establish ang correspondence nito sa ibang mga variety sa Sorsogon. Bagaman maraming mga salita sa Pilar na may [ə] ay [u] ang katumbas sa ibang variety, mayroong datos na hindi umaayon dito, tulad ng 'bata' ([i] sa Bac at Mag) at 'malaki' ([u] sa Cas, Sor, Gub, Jub, Iro, SMa, Mat, at sa [u] at [a] sa Bac at Mag).

'kain'	'ka:ʔən (Pil)	'ka:ʔun (Iba)
'bata'	ʔa'kəs (Pil)	ʔ:kiʔ (Bac, Mag)
'malaki'	dakə'ləʔ (Pil)	daku'laʔ (Bac, Mag)
		da'kuʔ (Cas, Sor, Gub, Jub, Iro, SMa, Mat)

Mapapansin din sa datos na tila walang tunog na [h] sa Pilar. Sinabi ni Anderson at Lynch (1956, makikita sa Hernandez 33) na walang /h/ sa Interior Bikol (bagama't hindi isinama ang mga variety ng Sorsogon dito). Sinabi rin ni Lobel na walang /h/ sa Timog Coastal at Inland Bikol, kung saan isinama ang Pilar (8). Bagaman maraming salita sa Pilar na walang [h] tulad ng 'tindahan' at 'hatsing,' may ilang mga salita ring hindi sumasang-ayon dito tulad ng 'matangkad' at 'pandak.' Maaaring sabihing dumadaan ang variety ng Pilar sa transisyon, o ang hiram na salita ang may [h] na tunog na nakikita sa ibang variety ng Bikol-Sorsogon.

'tindahan'	tin'da:n (Pil)	tin'da:han (sa iba)
'hatsing'	ʔat'tSiŋ (Pil)	hat'tSiŋ(Cas, Sor, Bac, Jub, Mag, Iro, SMa)
'matangkad'	halan'kaw (Pil, maging sa Bac, Iro, Mag)	
'pandak'	haba'baʔ (Pil, maging sa Ba, Mag)	

Nagkakaroon din ng pagpapalit ng posisyon ng [ʔ] sa Pilar kung ikukumpara sa ibang variety. Bukod dito, ang [ʔ] sa pagitan ng dalawang patinig sa ibang variety ay nawawala sa Pilar. Nabanggit ni Lobel na ganito rin ang /ʔ/ sa Hilagang Sorsogon, pero hindi niya isinama rito ang Pilar (115).

'luya'	'luʔya (Pil)	'luyʔa (sa iba)
'gabi'	'gaʔbi (Pil)	gab'ʔi (Cas, Sor, Gub, Jub, Iro, SMa, Mat)
'paa'	ti:l (Pil)	ti:'ʔil (Cas, Sor, Jub)
'saan'	di:n (Pil)	di'ʔin (Cas, Jub, Iro, SMa, Mat)
'mainit'	may'nit (Pil)	ma'ʔi:nit (Cas, Sor, Bac, Jub, Mag, Iro)

(b) Irosin

Maraming salita sa variety ng Irosin na higit sa isa ang porma. Ilan sa mga ito ay kapareho ng porma sa ibang variety ng Bikol-Sorsogon na mahahati sa Hilaga at Timog Sorsogon. Gaya ng nauna nang nabanggit, ang munisipalidad ng Irosin lang ang pinagigitnaan ng iba pang munisipalidad. Karamihan ng mga pampublikong transportasyon ay dumadaan sa Irosin at ito marahil ang dahilan sa pagkakaroon ng higit sa isang porma ng mga salita sa variety ng Irosin.

'malambot'	maru'giʔ (Iro, SMa, Mat)
	malu'muy (Iro, Sor, Bac, Jub, Mag)
'mukha'	pan'duk (Iro, Gub, SMa, Mat)
	bay'hun (Iro, Cas, Sor, Jub)
'laway'	'la:way (Iro, Pil, Gub, SMa, Mat)
	'li:wuy (Iro, Sor, Bac, Jub, Mag)
'buto (ng prutas)'	'li:su (Iro, Gub, SMa, Mar)
	pi'sug (Iro, Pil, Cas, Sor, Bac, Jub, Mag)

(c) Castilla

Ang variety naman ng Castilla ay maraming katulad na salita sa Tagalog. Ang informant ng Castilla na mismo ang nagsabing ang kaniyang variety ay halong Tagalog, Bikol, at Bisaya. Ang munisipalidad ng Castilla ang pinakamalapit na bayan sa Legaspi, Albay na siyang daan patungong probinsiya ng Sorsogon.

'alin'	ʔa'lin (Cas)	ʔa'rin (sa iba)
'katulong'	ka'tu:lunʔ (Cas)	ka'ta:banʔ (Pil, Sor, Jub, Mag) ka'bu:lig (Cas, Bac) ka'da:nun (Gub, Iro, SMA) ka'ga:num (Mat)
'lamok'	la'muk (Cas)	na'muk (Pil, Sor, Gub, Jub, Mag, SMA, Mat) 'na:muk (Bac, Iro)
'mabilis'	mabi'lis (Cas)	masig'kat (Sor, Bac, Gub, Jub, Mag) makas'kas (Mag) malaksi (Iro, SMA, Mat) maliksi (Pil)

Ang paghihiwalay ng Pilar batay sa isogloss at porsiyento ng pagkakaiba ng mga porma sa ibang variety ng Bikol-Sorsogon ay higit na napapatunayan sa mga karagdagang tunog na [L] at [ə], kawalan ng tunog na [h], at pagkakaiba sa posisyon ng [ʔ]. Gayumpaman, nananatiling hindi malinaw ang kinabibilangan nitong grupo sa pangkalahatang subgrouping ng mga variety ng Bikol.

Makikita rin sa datos ang pagkakaroon ng higit sa isang porma sa Juban at Irosin, maging ang pagkakatulad ng Castilla sa Tagalog na indikasyon ng panghihiram ng mga variety sa isa't isa. Nabanggit din sa itaas na hindi consistent ang pagkawala ng [h] sa Pilar, na maaari ding dulot ng panghihiram sa ibang variety.

Ang pagkakaroon ng mga pormang hindi cognate sa iba't ibang variety ng Bikol-Sorsogon ay indikasyon na nabibilang ang mga ito sa magkaibang grupo o wika, tulad ng pagpapangkat ni McFarland at Lobel na pinaghiwalay ang mga variety ng Sorsogon bilang kagrupong wikang Bikol at wikang Bisaya. Ang pagkakaroon naman ng maraming cognate ay nagpapakitang bagama't nasa ilalim ang mga ito ng magkaibang grupo ng wika ay napapasailalim sila sa grupong Central Philippine (Lobel at Tria 114). Kaya hindi umaayon ang resulta ng pag-aaral na ito sa pagpapangkat ni Anderson at Lynch (1956, makikita sa McFarland, *Dialects* 7-8 at Hernandez 32) at ni Epstein (1967, makikita sa McFarland, *Dialects* 8 at Hernandez 33).

BUOD AT KONGKLUSYON

Layunin ng pag-aaral na ito na suriin ang internal na relasyon ng mga variety ng Bikol-Sorsogon. Sampung variety ng Bikol-Sorsogon ang tiningnan: Pilar, Castilla, Sorsogon, Bacon, Gubat, Juban, Magallanes, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog. Sandaan at tatlumpu't limang (135) salita ang ginamit na basehan ng paghahambing. Bawat salita ay may sariling mapa na ginamitan ng iba't ibang simbolo para ipakita ang bawat variety. Batay sa mga mapa, tiningnan kung may pattern na nabuo mula sa mga isogloss at kung may bundle ng isogloss na nabuo. Binilang din ang magkakatulad at magkakaibang porma ng mga salita sa pagitan ng mga variety at kinuha ang percentage nito. Isinama ang ilang napuna habang isinasagawa ang pagkalap at pagproseso ng datos. Tiningnan din ang resulta ng kasalukuyang pag-aaral upang ihambing ito sa naunang pagpapangkat ng mga variety ng Bikol-Sorsogon.

Sa datos na nakalap, may mga pormang cognate at hindi cognate. Sa mga cognate, ang pagkakaiba ng mga variety ay sa diin o haba ng patinig, pagdagdag o pagkaltas ng tunog o pantig, at metathesis. Mula sa mga pattern at bundle ng isogloss na nabuo, maging sa porsiyento ng pagkakatulad at pagkakaiba ng mga porma sa iba't ibang variety ng Sorsogon, lumitaw ang paghihiwalay ng Pilar sa ibang variety. Karagdagang ebidensiya rito ang pagkakaroon ng tunog na [L] at [ə] ng Pilar, kawalan ng [h] nito, at ang pagkakaiba ng posisyon ng [ʔ] dito kung ikukumpara sa ibang variety. Makikita rin mula sa datos ang pagkakatulad ng Bacon at Magallanes; ng Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog; at ng Sorsogon, Castilla, at Juban.

Ang mga grupong ito ay umaayon sa pagpapangkat ni Mintz (3-4) at ni Lobel (2000, makikita sa Lobel at Tria 114), maliban lang sa paghahati ni Lobel ng Sorsogon, Castilla, at Juban sa dalawa pang grupo. Sa pagpapangkat naman ni McFarland (Dialects 20 at Linguistic atlas 82, 87), bagaman umaayon ang datos sa grupo ng Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, at Matnog, hindi ito umaayon sa paggugrupo ni McFarland ng Bacon, Magallanes, Pilar, at Castilla na pinagsama niya sa isang grupo.

Batay sa datos ng kasalukuyang pag-aaral, at batay sa naunang mga pag-aaral, maaari nating sabihing nasa isang L-complex ang mga variety ng Sorsogon. Ang porsiyento ng pagkakatulad ng mga porma ng variety ng Bikol-Sorsogon ay mula 26% hanggang 82%. Ibig sabihin, bagama't malaki ang pagkakatulad sa porma ng ilang variety sa isa't isa, mayroon ding mga variety na magkakalayo. Gayundin, sa pag-aaral ni McFarland (Linguistic atlas 82, 87), isinama niya ang ilan sa mga variety ng Bikol-Sorsogon sa grupo ng wikang Bikol (Pilar, Castilla, Bacon, Magallanes, Prieto Diaz, at Donsol), habang ang ilan naman ay sa grupo ng wikang Gitnang Bisaya (Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, Matnog, Sorsogon, Casiguran, Juban, Barcelona, Bulusan, Bulan, at Casiguran). Isinama naman ni Lobel (114) ang Bacon, Magallanes, Prieto Diaz, Donsol, at Pilar sa wikang Bikol, habang ang Gubat, Irosin, Sta. Magdalena, Matnog, Barcelona, Bulusan, Bulan, Sorsogon, Castilla, Casiguran, at Juban sa ilalim ng Bisacol.

IMPLIKASYON NG PAG-AARAL

Bagama't marami nang pag-aaral na nagawa tungkol sa mga wika at dialect ng Bikol, nararapat pa ring pag-aralan ang wika at dialect ng Sorsogon. Patuloy na nagbabago ang mga variety na sinasalita sa probinsiya lalo at nagiging mas madali na ngayon ang pagbiyahe sa pamamagitan ng iba't ibang uri ng transportasyon at umuunlad din ang komunikasyon. Hindi malayong magkaroon ng iba't ibang wika sa probinsiya ng Sorsogon at hindi lang variety o dialect ng isang wikang Bikol.

Tulad ng sinabi ni Escalante, bagaman alam ng mga taga-probinsiya ng Sorsogon na magkakaiba ang mga variety na sinasalita nila, 'Bikol' ang tawag nila sa lahat ng variety ng Bikol-Sorsogon (2). Madalang nilang gamitin ang 'lugar + -on/-non' tulad ng Gubatnon Irosinon, atbp. para tawagin ang kanilang variety na sinasalita. Alam din nila na may halo o malakas ang impluwensiya ng Bisaya o Waray sa sinasalita nilang mga variety. Sa pagkalap ng datos, ginagamit ng mga informant ang salitang 'Bikol' upang tukuyin ang iba't ibang uri ng Bikol—ang variety na sinasalita nila, ang variety na sinasalita sa siyudad ng Sorsogon, at ang variety na sinasalita sa Naga o sa Legaspi.

Sinabi rin ni Escalante na ang salitang 'Bikol' ay hindi angkop na tawag, sa dahilang heograpikal o politikal (2). Para sa mananaliksik, ito marahil ang paraan ng mga taga-probinsiya ng Sorsogon para ipahayag ang kanilang identidad bilang Bikolano, na hindi sila iba sa mga Bikolano na taga-Naga o Legaspi. Alam din nila marahil ang mas mataas na prestihiyo na taglay ng 'purong' Bikol ng Naga at Legaspi kung ikukumpara sa variety nila.

Lumabas sa ilang personal na pakikipag-usap sa taga-ibang probinsiya ng Bikol na ang karaniwang estiryotipo sa mga taga-timog na bahagi ng Bikol ay pagiging probinsiyano at pagkakaroon ng mababang estado sa buhay. Higit na marami ang biyahe ng bus galing Maynila papuntang Naga o Legaspi kaysa sa bilang ng mga bus na umaabot ng Sorsogon. Hanggang Naga at Legaspi lang din ang biyahe ng eroplano galing Maynila. Isa marahil itong indikasyon na hindi kailangang magpunta sa Sorsogon, na katabi na ng Visayas, para masabing nakapag-Bikol na. Ang karaniwang trend din ng pang-urban na migrasyon ay papuntang norte, patungong Legaspi, Naga, o Maynila, na marahil isa rin sa mabibigat na salik kung bakit mas malaki ang pagkakatulad ng mga variety ng Bikol-Sorsogon sa mga wikang Bisaya kaysa sa 'purong' Bikol.

Naibahagi rin ang estiryotipo sa mga taga-Sorsogon bilang manlalason. Binabalaan ang taga-ibang bayan na huwag kainin ang pagkaing handa ng mga taga-Sorsogon. Sa kabilang banda, ang mga taga-Visayas naman ay tinatawag ng mga Bikolano, maging ng mga taga-Sorsogon, na baduy manamit. Ang mga residente naman ng munisipalidad ng Juban ay tinatawag ng taga-ibang munisipalidad ng probinsiya na mga aswang. Sila umano ay nagpapanggap na manggagamot at tampulan ng sisi sa pagkakasakit o pagkamatay ng mga taga-Sorsogon. Sa pagtatanong-tanong ay nalamang maraming dayong galing Visayas ang munisipalidad na ito.

Ipinapakita ng mga pangyayaring ito na sinisikap ng mga taga-Sorsogon na itaas ang kanilang panlipunang estado para maiba sila sa mga taga-Visayas. Hindi man nila maging kasing-estado ang mga taga-Naga o Legaspi ay maging mas mataas sila kaysa sa mga taga-Visayas. Pagdating sa wika na maraming salitang katulad ng sa Bisaya, 'Bikol' ang gamit ng mga taga-Sorsogon para 'itaas' ang estado nito at maging kasinlebel ng Bikol-Naga o Legaspi.

REKOMENDASYON PARA SA SUSUNOD NA MGA PAG-AARAL

Ang papel na ito ay isang panimulang pag-aaral sa mga variety ng Bikol-Sorsogon. Bukod sa mga variety na naisama rito, kailangan ding isama ang variety na ginagamit sa munisipalidad ng Donsol, Prieto Diaz, Casiguran, Barcelona, Bulan, at Bulusan sa susunod na mga pag-aaral. Ang mga variety ng Donsol at Prieto Diaz ay interesanteng pag-aralan dahil una, ang Donsol ay nasa grupo ng mga variety ng ilang bayan ng Albay at hindi sa mga bayan ng Sorsogon (McFarland, *Dialects* 20 at *Linguistic atlas* 82, Lobel at Tria 114, 126) at ikalawa, magkakaiba ng paggrupo sina Mintz (3-4), McFarland (*Dialects* 294, *Linguistic atlas* 82), at Lobel (114, 126) sa variety ng Prieto Diaz.

Ilan pang bayan na magandang pag-aralan ay Irosin at Castilla, at ang relasyon ng Bacon at Magallanes. Gaya ng nabanggit, ipinapakita ng higit sa isang anyo sa Irosin ang pagiging melting pot nito mula sa iba't ibang bayan ng Sorsogon. Maaaring makita ang transition area ng isang dialect patungo sa isa pang dialect sa loob ng bayang ito. Gayundin ang sitwasyon sa bayan ng Castilla na maraming salitang kapareho ng Tagalog. Interesante rin ang paggrupo ni Lobel (2000, makikita sa Lobel at Tria 114, 126) ng variety ng Castilla sa ilalim ng Gitnang Sorsogon na dialect ng Bisacol, maliban sa isang barangay (Brgy. Cumadcad) na isinailalim niya sa Gitnang dialect ng Standard Bikol.

Isa pang magandang tingnan ang pagkakatulad sa maraming anyo ng Bacon at Magallanes na magkalayo ang heograpiya. Kung daang lupa, limang bayan ang pumapagitan sa Bacon at Magallanes. Kung daang tubig naman, bagaman mas malapit, ay pinagigitnaan ang dalawang bayang ito ng siyudad ng Sorsogon. Maaaring matuklasan ng susunod pang pag-aaral ang dahilan sa pagkakaroon ng mataas na antas ng pagkakatulad nitong dalawang variety na ito.

Ipinakita sa papel na ito ang internal na relasyon ng mga variety ng Bikol-Sorsogon. Maganda ring tingnan ang eksternal na relasyon ng mga variety na ito sa ibang variety ng Bikol at ng mga wikang Bisaya upang mas mabigyang-linaw ang wika at dialect ng Sorsogon.

MGA SANGGUNIAN

- 2010 Census of population and housing (as of 1 May 2010). Galing sa <http://www.census.gov.ph/sites/default/files/attachments/hsd/pressrelease/Bicol.pdf>. Inakses noong 31 Marso 2013.
- Chambers, Jack at Peter Trudgill. *Dialectology*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. Nakalimbag.
- Crowley, Terry. *An introduction to historical linguistics*. 3rd ed. Auckland: Oxford University Press, 1997. Nakalimbag.
- Dery, Luis. *From Ibalon to Sorsogon: A historical survey of Sorsogon province to 1905*. Quezon City: New Day Publishers, 1991. Nakalimbag.
- Eco, Caridad. "A survey of the dialect geography in the 6 towns of Sorsogon (Donsol, Sorsogon, Bacon, Gubat, Casiguran, and Sta. Magdalena)." MA thesis, Unibersidad ng Pilipinas Diliman, 1969.
- Escalante, Antonio. "A study of South Sorsogon verbs." MA thesis, Unibersidad ng Pilipinas Diliman, 1978.
- Hernandez, Jesus Federico. "Ang wikang Rinconada sa Bikol." MA thesis, Unibersidad ng Pilipinas Diliman, 1998.
- Lewis, M. Paul, Gary F. Simons, at Charles D. Fennig, ed. *Ethnologue: Languages of the world*. 17th edition. Dallas, Texas: SIL International, 2013. Online na bersyon: <http://www.ethnologue.com>.
- Lobel, Jason William at Wilmer Joseph S. Tria. *An satuyang tataramon: A study of the Bikol language*. Naga: Lobel and Tria Partnership, Co., 2000. Nakalimbag.
- McFarland, Curtis. "The dialects of the Bikol area." PhD dissertation, Yale University, 1974. Nakalimbag.
- , komp. *A linguistic atlas of the Philippines*. Maynila: Linguistic Society of the Philippines, 1983. Nakalimbag.
- Mintz, Malcolm. "Case and semantic affixes of Bikol verbs." PhD dissertation, University of Hawaii, 1973. Nakalimbag.
- Nolasco, Ma. Ricardo. "Grama ng Sorsoganon." MA thesis, Unibersidad ng Pilipinas Diliman, 1994.
- O'Grady, William at John Archibald. *Contemporary linguistics analysis*. 5th edition. Ontario: Pearson Education Canada Inc., 2004. Nakalimbag.
- Petyt, Keith Malcolm. *The study of dialect: An introduction to dialectology*. Great Britain: Ebenezer Baylis & Son Ltd, 1980. Nakalimbag.